

Л. П. Шумна

кандидат юридичних наук, доцент

Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці,
кафедра трудового права та права соціального забезпечення, завідувачка
вул. 50 років ВЛКСМ, 1-а, Чернігів, 14037, Україна

ПРИНЦИПИ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Соціальне обслуговування є специфічним різновидом діяльності, спрямованої на задоволення соціальних потреб окремих соціальних груп чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах і яким необхідна стороння допомога. До його принципів належать: гуманність; адресність; добровільність; комплексність; доступність; конфіденційність; профілактична спрямованість; стимулювання самостійного розв'язання життєвих проблем.

Ключові слова: принципи, соціальне забезпечення, соціальне обслуговування, соціальні послуги.

В Україні, як соціальній, правовій державі, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави та її органів. Зазначені конституційні положення розвинуті в розд. II Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» [1]. Право на соціальний захист також віднесено до основоположних прав і свобод. Воно містить право громадян на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Система соціального захисту громадян за класифікацією МОП передбачає соціальну допомогу й соціальне страхування [2, с. 57]. Перша спрямована на підтримку державою тих категорій громадян, які через певні життєві обставини не спроможні брати участь у суспільно корисній праці, друге призначено для матеріального забезпечення громадян, які брали або беруть участь у суспільно корисній праці, отримуючи за це заробітну плату як основне джерело своїх доходів. В. П. Галаганов виокремлює такі організаційно-правові форми соціального забезпечення, як державне соціальне страхування; державна соціальна допомога; приватне соціальне страхування; суспільна добродійність. До державної соціальної допомоги, на його думку, належить соціальне обслуговування [3, с. 39]. Принципово схожу позицію займають автори колективної монографії «Правовідносини із загальнообов'язкового державного соціального страхування: теоретичний аспект». Вони вважають, що в сучасних умовах, відповідно до міжнародно-правових норм та українського законодавства, система соціального забезпечення включає такі організаційно правові форми:

1) соціальне страхування за рахунок обов'язкових страхових внесків до відповідного Фонду загальнообов'язкового соціального страхування та добровільних внесків до зазначених фондів або недержавних страхових фондів;

2) державне забезпечення та надання соціальних послуг окремим категоріям громадян за рахунок державного бюджету;

3) соціальна допомога та соціальна підтримка працездатних громадян за рахунок державного та місцевих бюджетів [4, с. 26, 27].

Таким чином, соціальне обслуговування є однією із організаційно-правових форм соціального забезпечення. Діяльність же у будь-якій сфері, в тому числі і у царині надання соціальних послуг, здійснюється на підставі певних принципів (лат. *princīpium*, грец. *Αρχή* — первоначало, керівна ідея, головне правило поведінки [5, с. 382]). Розрізняють об'єктивний і суб'єктивний зміст принципу. В об'єктивному значенні принцип — це відбиття природної або суспільної закономірності; він існує, тому що такими є закони природи й суспільства. Суб'єктивний зміст принципу полягає в тому, що він становить собою напрямок вчинків людини.

Принципи є соціальними явищами як за джерелом виникнення, так і за змістом; їх виникнення зумовлюється потребами суспільного розвитку й у них віддзеркалюються закономірності суспільного життя. Без урахування таких суттєвих моментів неможливо пояснити і зрозуміти особливе значення принципів для послідовного узгодження людської діяльності з вимогами об'єктивних соціальних закономірностей. Усе це повною мірою стосується й принципів права — специфічного прояву певної частини цих загальносоціальних явищ у правовій системі [6, с. 382].

До найбільш суттєвих ознак принципів права, на думку А. М. Колодія, належать: а) регулятивність; б) внутрішня єдність; в) об'єктивна зумовленість; г) ідеологічність; д) матеріалізованість у праві; е) історичність [7, с. 343, 344].

Автори підручника «Загальна теорія держави і права» за редакцією М. В. Цвіка й О. В. Петришина виділяють такі принципи права:

1) загальнолюдські, що безпосередньо визначаються досягнутим рівнем розвитку людства (політичним, економічним, соціальним, моральним та ін.) і повинні виступати універсальним і всезагальним критерієм для становлення національних правових систем;

2) загальні, які характерні для права в цілому, вказують на якісні особливості всіх правових норм національної правової системи незалежно від специфіки впорядковуваних ними суспільних відносин;

3) міжгалузеві, що діють одночасно в декількох галузях права;

4) галузеві, які підкреслюють особливості конкретної галузі права й нарівні з предметом і методом сприяють її індивідуалізації як самостійної в загальній системі права;

5) відповідних інститутів. Ці принципи діють у межах однорідних суспільних відносин, що регламентуються нормами окремого інституту [8, с. 199–206].

Г. С. Гончарова та С. М. Прилипко під принципами права соціального забезпечення розуміють основні керівні положення (ідеї), що віддзеркалюють сутність, найважливіші особливості й ознаки, загальну спрямованість норм права соціального забезпечення, а також стратегічні напрямки соціальної політики держави в реалізації соціально-економічних прав і свобод людини [9, с. 143]. Принципи права соціального забезпечення характеризують зміст цієї галузі, служать найяскравішим і найвиразнішим показником своєрідності природи цього права. Вони відіграють важливу роль у становленні й розвитку соціального забезпечення: а) служать засадами об'єднання окремих правових норм в єдину логічну систему; б) дозволяють вирізнити специфічні ознаки галузі; в) дають можливість ретельно і змістовно усвідомити смисл конкретних норм із соціального забезпечення й визначити загальну спрямованість і головні тенденції розвитку останнього; г) допомагають правильно розуміти сутність законодавства про соціальне забезпечення та його взаємозв'язок з економікою, соціальною політикою держави, правосвідомістю; д) виступають підґрунтям для здійснення тлумачення правових норм, особливо у випадках, коли в різних нормативних актах наявні суперечності [10, с. 40].

Основні витоки, вихідні ідеї, що характеризують певну групу суспільних відносин, які утворюють правовий інститут у праві соціального забезпечення, є принципами окремих інститутів цієї галузі. Погодимось із Б. І. Сташківим у тому, що принципи соціального обслуговування — це виражені в чинному законодавстві керівні ідеї, що характеризують сутність норм, присвячених соціальному обслуговуванню, і шляхи їх розвитку. Вони відбивають основні напрямки політики держави в царині правового регулювання відносин із соціального обслуговування. Указані принципи виводяться з правової матерії й виступають, так би мовити, дороговказом соціальної політики держави у розглядуваній сфері. Принципи мають виражати закономірності соціального обслуговування, його правову природу і призначення [11, с. 425].

Отже, принципи надання соціальних послуг є одночасно й основними засадами їх надання. У цій ситуації не є зрозумілою причина, внаслідок якої Закон України «Про соціальні послуги» [12] одночасно містить ст. 2 «Основні засади надання соціальних послуг» та ст. 3 «Основні принципи надання соціальних послуг». Така ситуація з точки зору техніки законотворення не є прийнятною і потребує вирішення шляхом об'єднання положень названих статей у одну. Наголосимо, що відповідно до Правил оформлення проектів законів та основних вимог законодавчої техніки (методичні рекомендації) [13, с. 13] терміни повинні відповідати тому змісту, який міститься в літературній мові, спеціальних науках та чинному законодавстві, та мають бути однаковими у всьому тексті закону.

Закон України «Про соціальні послуги» до основних засад надання соціальних послуг відносить: сприяння особам, що перебувають у складних життєвих обставинах, які вони не в змозі подолати за допомогою наявних засобів і можливостей; попередження виникнення складних життєвих обставин; створення умов для самостійного розв'язання життєвих проблем,

що виникають. У той же час, закріплює, що надання соціальних послуг ґрунтується на принципах: адресності та індивідуального підходу; доступності та відкритості; добровільності вибору отримання чи відмови від надання соціальних послуг; гуманності; комплексності; максимальної ефективності використання бюджетних та позабюджетних коштів суб'єктами, що надають соціальні послуги; законності; соціальної справедливості; забезпечення конфіденційності суб'єктами, які надають послуги, дотримання ними стандартів якості, відповідальності за дотримання етичних і правових норм.

Вважаємо, що цей перелік далекий від досконалості. Так, не зрозуміло, чому законодавець сформулював окремим принципом надання соціальних послуг принцип адресності й індивідуального підходу. Адресність саме і передбачає наявність останнього, без чого вона втрачає будь-який сенс. Принцип добровільності вибору отримання соціальних послуг чи відмови від них можна було сформулювати компактніше — як принцип добровільності.

З урахуванням цього вважаємо за можливе запропонувати таку класифікацію принципів соціального обслуговування: гуманність; адресність; добровільність; комплексність; доступність; конфіденційність; профілактична спрямованість; стимулювання самостійного розв'язання життєвих проблем.

Література

1. Конституція України: прийнята на V сесії Верхов. Ради України 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР // Відом. Верхов. Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Димніч О. В. Сутність соціального страхування та його місце в забезпеченні соціального захисту громадян // Акад. праці і соц. відносин Федерації профспілок України: наук.-практ. збірн. — 2003. — № 3 (22). — С. 57–60.
3. Галаганов В. П. Российское социальное обеспечение: проблемы и перспективы развития // Гос-во и право. — 1992. — № 12. — С. 38–46.
4. Андріїв В. В., Москаленко О. В., Прилипко С. М., Ярошенко О. М. Правовідносини із загальнообов'язкового державного соціального страхування: теоретичний аспект. — Х.: ФІНН, 2011. — 280 с.
5. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. — 5-е изд. — М.: Политиздат, 1987. — 583 с.
6. Трубіцин Д. В. Відсторонення працівника від роботи: теорія та практика: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. — Луганськ, 2011. — 194 с.
7. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання): Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01; 12.00.02. — К., 1998. — 382 с.
8. Загальна теорія держави і права: підруч. / За ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. — Х.: Право, 2009. — 584 с.
9. Право соціального забезпечення в Україні: Підруч. / За заг. ред. С. М. Прилипко, О. М. Ярошенка. — Х.: ФІНН, 2009. — 434 с.
10. Гончаров В. О. Соціальне обслуговування як організаційно-правова форма соціального забезпечення: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. — Київ, 2011. — 199 с.
11. Шашків Б. І. Принципи соціально-обслуговуючого права в Росії та України // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. — О.: Юрид. літ., 2003. — Вип. 15. — С. 420–425.
12. Про соціальні послуги: Закон України від 19.06.2003 р., № 966-IV // Відом. Верхов. Ради України. — 2003. — № 45. — Ст. 358.
13. Правила оформлення проектів законів та основних вимог законодавчої техніки (методичні рекомендації) / За заг. ред. В. П. Крижанівського. — Видання третє, випр. і доп. — К.: Програма сприяння парламенту України; апарат Верховної Ради України, 2007. — 32 с.

Л. П. Шумна

Черниговский государственный институт права,
социальных технологий и труда,
кафедра трудового права и права социального обеспечения
ул. 50 летия ВЛКСМ, 1-а, Чернигов, 14037, Украина

ПРИНЦИПЫ СОЦИАЛЬНОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ

Резюме

Социальное обслуживание является специфической разновидностью деятельности, направленной на удовлетворение социальных потребностей отдельных социальных групп или индивидов, находящихся в сложных жизненных обстоятельствах и которым необходима посторонняя помощь. К его принципам относятся: гуманность; адресность; добровольность; комплексность; доступность; конфиденциальность; профилактическая направленность; стимулирование самостоятельного решения жизненных проблем.

Ключевые слова: принципы, социальное обеспечение, социальное обслуживание, социальные услуги.

L. P. Schumna

Chernigov State Institute of Law, social technologies and labour
The Department of Labour law and Law for public welfare
50 years VLKSM str., 1-a, Chernigov, 14037, Ukraine

PRINCIPLES OF SOCIAL SERVICE

Summary

Social service is the specific variety of activity, directed on satisfaction of social necessities of separate task forces or individuals, being in difficult vital circumstances and which is need an extraneous help. To his principles behave: humanity; addressness; voluntarily; complexity; availability; confidentiality; prophylactic orientation; stimulation of independent decision of vital problems.

Key words: principles, public welfare, social service, social services.